

AKMENS AMŽIUS PIETŲ ŽEMAITIJOJE. NAUJI ARCHEOLOGINIAI DUOMENYS IR JŲ VIETA RYTŲ BALTIJOS REGIONO KONTEKSTE

Tomas Rimkus

ABSTRACT

The paper presents the first general archaeological data about the Stone Age period in the Tauragė and Šilalė districts, in the south of the historic Žemaitija (Samogitia) area of western Lithuania. Until recently, this area was almost excluded from the general context of Lithuanian and east Baltic Stone Age studies, due to a lack of information. However, new archaeological material in the museums of the Tauragė and Šilalė districts now makes it possible to discuss the region in this period. The archaeological material has been subjected to laboratory testing, and the first results are included in the context of the east Baltic region. In addition, archaeological fieldwork that was carried out along the banks of the rivers and lakes in these districts in 2016 and 2017 provided the first evidence of Stone Age hunter-fisherman-gatherer sites. This material consists of hunting and work tools, and the manufacturing debris from flint and non-flint raw materials, osteological remains, and ground stone and flint axes of various types. The material was investigated by reviewing it from a technological perspective, and by the AMS ^{14}C dating method, while some finds were also studied by micro-wear analysis. The study area falls within the Jūra river basin, which consists not only of smaller tributaries, but also of small lakes, some of which have become overgrown and transformed into peat-bogs over the millennia. The archaeological evidence confirms that the earliest inhabited sites in southern Žemaitija date from the Final Palaeolithic, while the area continued to be settled during the Mesolithic and Neolithic. KEY WORDS: Stone Age, reindeer, flint industry, pressure blade technique, AMS ^{14}C dating, micro-wear analysis, settlement, southern Žemaitija.

71

ANOTACIJA

Straipsnyje pristatomi pirmieji apibendrinti archeologiniai duomenys apie akmens amžiaus laikotarpį Tauragės ir Šilalės rajonuose, pietinės Žemaitijos dalyje. Iki šiol ši teritorija buvo beveik neįtraukiama į bendrą Lietuvos ir Rytų Baltijos akmens amžiaus tyrinėjimų kontekstą dėl mažo kiekio mokslinių duomenų, tačiau nauji archeologinės medžiagos tyrimai įgalina tą padaryti. Straipsnyje aptariama Tauragės ir Šilalės kraštų muziejuose saugoma archeologinė medžiaga, tirta laboratoriniais metodais, o jų rezultatai įtraukti į bendrą Rytų Baltijos regiono kontekstą. Juos papildo 2016–2017 m. inicijuotos archeologinės žvalgomosios ekspedicijos palei minėtų kraštų upių ir ežerų krantus, kur surasta pirmų įrodymų apie šiose vietose buvusias laikinas akmens amžiaus medžiotojų-žvejų-rinkėjų gyvenvietes. Archeologinę medžiagą daugiausia sudaro iš titnago pagaminti medžioklės ir darbo įrankiai, osteologinė medžiaga, taip pat akmeniniai įvairių tipų kirviai. Ji tirta apžvelgiant ją iš technologinio gamybos požiūrio ir AMS ^{14}C datavimo metodu, taip pat trasologiniu būdu. Tyrimų teritorija patenka į Jūros upės baseiną, kurį sudaro ne tik mažesnės upės, bet ir nedideli ežerai, kurių dalis per tūkstančius metų užpelkėjo. Archeologiniai duomenys patvirtina, kad pietinės Žemaitijos teritorijoje ankstyviausios žmonių gyventos vietos patenka į finalinio paleolito laikotarpį, o apgyvenimo procesas toliau tęsėsi mezolito ir neolito laikotarpiais. PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: akmens amžius, šiauriniai elniai, titnago industrija, skelčių nuspaudimo technika, AMS ^{14}C datavimas, trasologija, apgyvenimo raida, Pietų Žemaitija.

Tomas Rimkus, dr., research fellow, Klaipėda University, Institute of Baltic Region History and Archaeology, Herkaus Manto g. 84, LT-92294 Klaipėda, Lithuania. Email: rimkus74@gmail.com.

THE UNKNOWN LAND OF ŽEMAITIJA: THE 13th TO THE 18th CENTURIES

Acta Historica Universitatis Klaipedensis XXXIX, 2019, 71–95. ISSN 1392-4095 (Print), ISSN 2351-6526 (Online)

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/ahuk.v39i0.2117>

Ivadas

Akmens amžiaus laikotarpis Lietuvoje geografiniu požiūriu ištyrinėtas nevienodai. XX a. antrojoje pusėje pradėti intensyvūs šio laikotarpio archeologiniai lauko tyrimai Rytų Lietuvoje – prie Kretuono apyežerio ir aplinkinių ežerų bei upių¹, pietvakarių Lietuvoje (Užnemunėje) – prie Dusios ežero ir Šešupės baseine², ir Pietų bei pietryčių Lietuvoje, kur buvo tyrinėjamos ankstyvosios priešistorės gyvenvietės prie buvusių ežerų ir didžiųjų upių baseinuose³. Lietuvos pajūrio dalyje archeologiniai tyrimai koncentruoti Šventosios ir Nidos gyvenvietėse⁴. Žemaitijos regione akmens amžiaus gyvenviečių paieškos daugiausia buvo koncentruotos aplink Biržulio apyežerį (Telšių r.)⁵, tyrinėjimai vykdyti ir kitose Žemaičių aukštumos dalyse – Šarnelėje (Plungės r.)⁶ ir prie Lūksto ežero (Telšių r.)⁷. Visi šie tyrimai suteikė daug informacijos apie akmens amžiaus bendruomenių gyvenimo ypatumus, papildė laikotarpio chronologiją ir kultūrinę situaciją Lietuvoje. Deja, daugelis Lietuvos regionų iki šiol vis dar nėra tirti ieškant duomenų apie pačius ankstyviausius krašto gyventojus. Vienas iš tokių „apleistų“ regionų yra pietinė Žemaitijos dalis, kur šiomis dienomis administraciniu požiūriu driekiasi Tauragės ir Šilalės rajonai. Geologiniu požiūriu šie regionai apima Žemaičių aukštumos pietinį ir pietvakarinį pakraščius, todėl Šilalės ir Tauragės krašto šiaurinės vietos pasižymi moreninių kalvų gausa, nedideliais ežerais ir masyviu upių tinklu, kurį čia suformavo paskutinis Šiaurės Europą dengęs Skandinavijos ledynas⁸. Toks kraštovaizdis su išplėtotu hidrografiniu tinklu buvo itin tinkamas apsigyventi akmens amžiaus bendruomenėms. Deja, visa iki šiol čia žinoma šio laikotarpio archeologinė medžiaga yra negausi, be platesnio radimo vietos konteksto. Tai liudija šių kraštų muziejuose saugoma archeologinė medžiaga, kurią, kaip dažniausiai ir būna, daugiausia sudaro iš akmens pagaminti gludinti kirviai ir tik vienas

¹ GIRININKAS, Algirdas. *Kretuonas. Vidurinis ir vėlyvasis neolitas* (Lietuvos archeologija, t. 7). Vilnius, 1990; GIRININKAS, Algirdas. Žeimenio ežero 1-oji gyvenvietė. *Kultūros paminklai*, 1997, t. 4, p. 16–36.

² JUODAGALVIS, Vygas. *Užnemunės priešistorė*. Vilnius, 2010.

³ OSTRĄSKAS, Tomas. Vėlyvasis paleolitas ir mezolitas Pietų Lietuvoje. *Lietuvos archeologija*, 1999, t. 16, p. 7–17; ŠATAVIČIUS, Egidijus. The Early Mesolithic site of Pasieniai I. *PACT*, 1998, vol. 54, pp. 155–169; BRAZAITIS, Džiugas. Papiškių 4-oji durpyninė gyvenvietė. *Lietuvos archeologija*, 2004, t. 25, p. 187–220; PILIČIAUSKAS, Gytis. Akmens ir bronzos amžiaus stovyklos Karaviškėse (Karaviškių 6-oji gyvenvietė, plotai II ir IV). *Lietuvos archeologija*, 2004, t. 25, p. 157–186.

⁴ RIMANTIENĖ, Rimutė. *Kuršių nerija archeologo žvilgsniu*. Vilnius, 1999; RIMANTIENĖ, Rimutė. *Akmens amžiaus žvejai prie Pajūrio lagūnos. Šventosios ir Būtingės tyrinėjimai*. Vilnius, 2005.

⁵ BUTRIMAS, Adomas. Biržulio baseino ir Žemaičių aukštumos akmens amžiaus tyrinėjimų apžvalga. *Lietuvos archeologija*, 1998, t. 15, p. 107–131.

⁶ BUTRIMAS, Adomas. Šarnelės neolito gyvenvietė. *Lietuvos archeologija*, 1996, t. 14, p. 174–191; GIRININKAS, Algirdas. Šarnelės vėlyvojo neolito (III tūkstantm. pr. m. e.) gyvenvietė. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A*, 1977, t. 1 (58), p. 57–65.

⁷ ŽULKUS, Vladas; BUTRIMAS, Adomas. Lūksto ežero pakrančių žvalgymas. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje (toliau ATL) 1992–1993 metais*. Vilnius, 1994, p. 96–98.

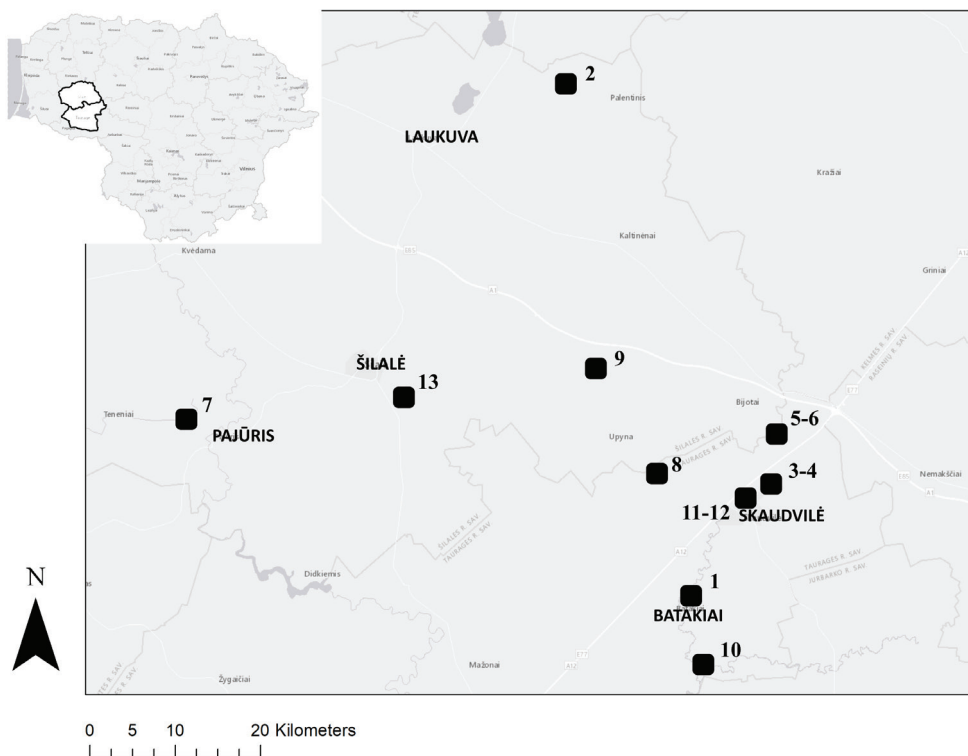
⁸ BITINAS, Albertas. *Paskutinis ledynmetis rytinės Baltijos regione*. Klaipėda, 2011; GUOBYTĖ, Rimantė. Žemaičių aukštumos šiaurinės dalies paviršiaus geologija ir geomorfologija. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2004, t. 34, 1 pav.

kitas smulkesnis titnago dirbinys. Kita vertus, čia esama ir osteologinės medžiagos, kurią sudaro šiaurinio elnio (*Rangifer tarandus*) rago fragmentai, iki šiol nebuvo įvesti į mokslinį diskursą. Jų AMS ^{14}C amžiaus nustatymas, taip pat jau minėta archeologinė medžiaga iš muziejų fondų ir 2016–2017 m. vykdyti archeologiniai lauko tyrimai leidžia pateikti pirmąsias išvadas apie pietinės Žemaitijos dalies pirminį apgyvendinimą, prasidėjusį dar finaliniame paleolite.

Tyrimų teritorijos gamtinė-geografinė aplinka ir ankstesni archeologiniai tyrimai

Archeologinės medžiagos paieškos ir jos tyrimai vykdyti dabartiniuose Tauragės ir Šilalės kraštų rajonuose (1 pav.). Kaip minėta, šie regionai patenka į Žemaičių aukštumos pietinę ribą, kur kraštovaizdyje gausu moreninių darinių. Traukiantis paskutiniam Skandinavijos ledynui, šiose vietose ėmė formotis upių ir ežerų tinklas. Tiesa, ežerų šiose vietose esama nedaug. Tai daugiausia pavieniai nedidelio ploto ežerai, kurie šiomis dienomis jau yra užpelkėję arba vis dar pelkėjantys. Esama ir didesnių durpynų bei pelkių, pvz., Eičių (Laukesos) durpynas (Tauragės r.), Viešvilės valstybinio rezervato pelkynai (dalis jų patenka į Tauragės r.), Plynoji pelkė (Pagramančio regioninis parkas, Tauragės r.), taip pat ežerų – Draudenių (Tauragės r.), Kupsčio ir Požerės (abu Šilalės r.). Prie kai kurių iš jų jau žinoma akmenų amžiumi datuojamų radinių, tačiau dauguma šių gamtos objektų archeologų yra vis dar netyrinėti.

Tauragės ir Šilalės kraštuose teka ir mažesniųjų upių vandenys surenka viena didžiausių pietinės Žemaitijos upių – Jūrą. Ji prasideda Žemaičių aukštumos vakarinėje dalyje, Rietavo apylinkėse, ir tekėdama per Šilalės ir Tauragės kraštus prie Vilkyškių moreninio gūbrio įteka į Nemuną. Jūros upės baseiną sudaro iš viso 61 upė, iš kurių 14 yra tiesioginiai intakai. Pačios Jūros ir didesniųjų jos intakų (Akmenos, Ančios, Ežerūnos, Lokystos, Šešuvies) slėniai atskirose vietose yra gilūs, vietomis su aukštomis terasomis. Galima paminėti įspūdingus Akmenos, Ančios ir Šešuvies upių slėnius, kuriuose esama išskirtinių gamtinių ir istorinių objektų. Slėniuose esama statesnių ir nuolaidesnių terasų, kurios buvo pasirenkamos akmenų amžiaus bendruomenių gyvenvietėms įkurti. Didelius šių upių slėnius suformavo paskutinio Šiaurės Europą dengusio ledyno ledo tirpsmo vanduo. Kaip rodo archeologinių lauko tyrimų praktika, upių užutekiai ir santakų vietos buvo itin mėgstami akmenų amžiaus, o ypač mezolito gyventojų dėl palankios vietos gyvenvietei įkurti.

1 pav. Žemėlapis su straipsnyje aptariama teritorija ir minimomis archeologinėmis vietovėmis: 1. Batačiai; 2. Beržė; 3. Ivangėnai I; 4. Ivangėnai II; 5. Kalniškiai I; 6. Kalniškiai II; 7. Kupstis; 8. Pabambiai; 9. Požerė; 10. Užkerteniai; 11. Vėluikiai I; 12. Vėluikiai II; 13. Žviliai. Sudarė Tomas Rimkus

Archeologiniu požiūriu Jūros upė ir jos baseinas yra geriau pažįstami tik iš geležies amžiaus laidojimo paminklų ir piliakalnių⁹. Sistemingi moksliniai tyrimai, nukreipti į akmens amžiaus laikotarpio paminklų paiešką ir tyrimus, šiame regione nebuvo vykdyti. XX a. antrojoje pusėje Šilalės krašte kraštotyrinę veiklą vykdė žymūs kraštotyrininkai V. Statkevičius ir J. Mickevičius¹⁰, kurie pagrindinį dėmesį skyrė ne tik istorinių laikų objektams, bet ir siekė žvalgyti geležies amžiaus paminklus bei rinkti medžiagą apie juos. Vykdamas žvalgomąsias ekspedicijas, į jų akiratį patekdavo ir vienas kitas titnago dirbiny, gludintas akmeninis ar titnaginis kirvis. Tą patvirtina Šilalės V. Statkevičiaus muziejuje esanti paties V. Statkevičiaus surinkta nedidelė akmens amžiaus

⁹ VAITKUNSKIENĖ, Laima. *Žvilių kapinynas* (Lietuvos archeologija, t. 17). Vilnius, 1999; JOVAIŠA, Eugenijus. Skalių istorijos šaltiniai: Vėluikių kapinynas. *Istorija*, 2007, t. 68, p. 3–20; JOVAIŠA, Eugenijus. *Aiščiai. Kilmė*. Vilnius, 2013; BAUBONIS, Zenonas; VIRŠILIENĖ, Jurgita; ZABIELA, Gintautas. *Šilalės rajono piliakalniai*. Vilnius, 2017.

¹⁰ KANARSKAS, Julius. Etnografas, istorikas, muziejininkas Juozas Mickevičius. *Žemaičių žemė*, 2003, nr. 1, p. 44–45.

titnago radinių kolekcija, kuri kraštotyrininko buvo surinkta keliaujant po krašto geležies amžiaus kapinynus. Tai rodo, kad jis buvo susipažinęs su tuo laikotarpiu dirbusių akmens amžiaus archeologų tyrimais ir sugebėjo identifikuoti priešistorės žmogaus suformuotas titnago nuoskalas, skeltas ir įrankius. Apibūdindami akmens amžiaus laikotarpį, tiek V. Statkevičius, tiek J. Mickevičius ypatingą dėmesį skirdavo akmeninių ir titnaginių šlifuočių kirvių aprašymui, jų radimo vietoms ir piešiniais¹¹. Tai dažniausiai pavieniui pasitaikantys radiniai, gana lengvai identifikuojami, todėl daugelyje mažesnių Lietuvos muziejų galima pamatyti gausias jų kolekcijas. Tauragės ir Šilalės kraštuose tokių radinių muziejuose taip pat esama. Jie daugiausia surinkti vietos gyventojų, o dažno jų tikslesnės radimo vietos nėra žinomos.

Kaip minėta, sistemingų akmens amžiaus paminklų paieškų aptariamame regione nebuvo vykdyta. Galima išskirti nebent XXI a. pradžioje vykusius archeologinius žvalgymus projektuojamų kelių ir dujotiekių trasose, kur buvo būtina įsitikinti, ar ši infrastruktūra nepažeis potencialių archeologinių vietovių¹². Tačiau jų metu akmens amžiumi datuojamų paminklų Tauragės ir Šilalės apylinkėse nepasitaikė. Detalesni tyrimai pradėti vykdyti 2016 m., kai surastos pirmosios titnago radinių koncentracijos palei Ančios ir Šešuvies upių pakrantes ir kitose Tauragės r. vietose¹³. Tais pačiais ir kitais metais šiose vietose buvo inicijuoti archeologiniai tyrimai, siekiant surinkti daugiau informacijos apie ankstyvosios priešistorės gyvenvietes. Žvalgomojo pobūdžio tyrimai vykdyti Užkertenų ir Batakių radavietėse (abu Tauragės r.)¹⁴, akmens amžiumi datuojamų dirbinių rasta žvalgomuosiuose tyrimuose Ančios upės slėnyje – Ivangėnų archeologiniame komplekse, Tauragės r.¹⁵ Vykdamas archeologinius lauko tyrimus, pavienių iš titnago pagamintų įrankių aptikta prie Kupsčio ir Požerės ežerų Šilalės r., tačiau detalesni jų tyrimų duomenys dar nėra publikuoti ir dalis jų pirmą kartą bus aptariami šiame straipsnyje. 2016–2017 m. pradėtos vykdyti sistemingos akmens amžiaus paminklų paieškos, ir jų tyrimai parodė, kad čia varta tęsti pradėtus darbus. Potencialą tolesnėms paieškoms taip pat teikia pietinės Žemaitijos muziejuose esanti šioje teritorijoje rasta tuo laikotarpiu datuota, bet iki šiol nenagrinėta archeologinė medžiaga, rodanti, kad šis kraštas buvo apgyventas nuo finalinio paleolito.

¹¹ STATKEVIČIUS, Vladas. Akmeniniai kirviai Šilalės rajone. Šilalė, 1985. *Lietuvos archeologijos draugijos el. duomenų bazė*, nr. 1182.

¹² BAUBONIS, Zenonas; MARCINKIČIŪTĖ, Eglė; ŠATAVIČIUS, Egidijus; ZABIELA, Gintautas. Dujotiekių Šakiai–Tauragė trasos žvalgymai. *ATL 2006 metais*. Vilnius, 2007, p. 449–451; ŠATAVIČIUS, Egidijus; BAUBONIS, Zenonas; MARCINKIČIŪTĖ, Eglė; ZABIELA, Gintautas. Projektuojamo dujotiekių Tauragė–Klaipėda trasos žvalgymai. *ATL 2007 metais*. Vilnius, 2008, p. 498–500.

¹³ RIMKUS, Tomas. Žvalgymai Ančios ir Šešuvies upių pakrantėse. *ATL 2016 metais*. Vilnius, 2017, p. 59–63; MONTVYDAS, Žilvinas. Žvalgymai Raseinių, Šilalės ir Tauragės rajonuose. *ATL 2016 metais*. Vilnius, 2017, p. 439.

¹⁴ RIMKUS, Tomas. Užkertenų senovės gyvenvietė. *ATL 2017 metais*. Vilnius, 2018, p. 47–49; RIMKUS, Tomas. Paleolito radimvietė Batakiuose. *ATL 2017 metais*. Vilnius, 2018, p. 560–562.

¹⁵ MONTVYDAS, Žilvinas. Gyvenvietė Ivangėnų piliakalnių aplinkoje. *ATL 2016 metais*. Vilnius, 2017, p. 105–110; MONTVYDAS, Žilvinas. Gyvenvietė Ivangėnų piliakalnių aplinkoje. *ATL 2017 metais*. Vilnius, 2018, p. 73–78.

Šaltiniai ir metodika

Straipsnyje publikuojama ir pirmą kartą pristatoma archeologinė medžiaga, aptikta 2016–2017 m. vykdant sistemingus archeologinius akmens amžiaus paminklų tyrimus Tauragės ir Šilalės kraštuose. Jų metu rasta titnago, kvarco, granito ir opokos nuoskalų bei skelčių ir iš jų pagamintų įrankių, kurie įgalina aptarti šiuos radinius platesniame – Lietuvos ir Rytų Baltijos regiono – kontekste. Taip pat įtraukiama archeologinė medžiaga iš Lietuvos nacionalinio muziejaus, Tauragės krašto „Santakos“ ir Šilalės V. Statkevičiaus muziejų. Juose saugomi dirbiniai iš titnago ir kitų rūšių uolienų (strėlių antgaliai, skaldytiniai, gremžtukai, gludinti akmeniniai kirviai), taip pat titnago nuoskalos ir skeltės, o Tauragės muziejuje saugomas priešistorinis šiaurinio elnio (*Rangifer tarandus*) ragas, suskilęs į devynis fragmentus. Iki šiol mokslinėje spaudoje jis nefigūravo, todėl naujausi su juo susiję moksliniai tyrimai leidžia pateikti rezultatus apie šių gyvūnų medžioklę finaliniame paleolite ir ankstyviausią krašto apgyvenimą.

Archeologiniai lauko tyrimai vykdyti sistemingai, atkarpomis žvalgant pasirinktas vietas prie aptariamo regiono upių ir ežerų. Tyrimų vietos buvo pasirenkamos pagal muziejuje esančios archeologinės medžiagos žinomas radimo vietas ir naudojant *LiDAR* bei *GIS* pagrindu sudarytus žemėlapius, pagal kuriuos buvo galima identifikuoti senuosius vandens baseinų krantus ir nuspėti potencialias gyvenviečių vietas¹⁶. Lauko tyrimų metu buvo kasami 1 m² dydžio šurfai. 2016–2017 m. straipsnio autoriaus inicijuotuose lauko tyrimuose šurfais buvo ištirtas iš viso 10 m² plotas.

Apibūdinami iš uolienų pagamintų įrankių tipologiniai ir technologiniai bruožai, kurie yra svarbūs ieškant analogijų ir aptariant juos platesniame kontekste. Taikant šiuos metodus, aptartos dirbinių formos ir atskiri technologiniai gamybos etapai. Trasologinis tyrimo metodas pritaikytas įkartoms ir įpjovoms ant Batakuiuose rasto šiaurinio elnio rago identifikuoti. Tam naudotas Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto Eksperimentinės archeologijos ir trasologijos laboratorijoje esantis stereoskopinis *Olympus SZX16* mikroskopas su prijungta *Olympus DP72* foto-kamera, leidžiančia užfiksuoti pro mikroskopo binokuliarus matomą vaizdą. Vaizdams apdoroti naudota su mikroskopu susieta *Image pro-express v.6.3* programa. Ši įranga naudota ir ankstesniuose autoriaus vykdytuose tyrimuose, analizuojant mezolitu datuojamus mikrolitus ir neolito peilius¹⁷. Įkartoms ir įpjovoms fiksuoti pasirinktas di-

¹⁶ MARCINKEVičIŪTĖ, Eglė; ŠATAVIČIUS, Egidijus. Archeologinių vietų prognozė modeliuojant GIS. In *Metodai Lietuvos archeologijoje. Mokslas ir technologijos praeičiai pažinti*. Sud. Algimantas MERKEVIČIUS. Vilnius, 2013, p. 551–584; MARCINKEVičIŪTĖ, Eglė. A new perspective on Neolithic sites in the Dubičiai microregion using a GIS spatial analysis. *Archaeologia Litwana*, 2016, t. 17, p. 57–76; TAMULYNAS, Linas; GRIZAS, Gytis; SKRUPSKELIS, Algirdas; SUNCOVAS, Vaidotas; VAICEKAUSKAS, Ignas. LiDAR duomenų taikymas Lietuvos archeologijoje. In *Metodai Lietuvos archeologijoje...*, p. 585–605.

¹⁷ RIMKUS, Tomas. Microliths in fisheries? Use-wear and experimental study of composite tools of the Mesolithic South Lithuania. *Archeologija un etnografija*, 2016, t. 29, pp. 31–45; RIMKUS, Tomas; SLAH, Gvi-

dinimas nuo 7 iki 52 kartų. Ant rago paviršiaus esamoms įkartoms fiksuoti taip pat išbandytas kompaktiškas nešiojamasis mikroskopas *Dino-Lite AM 7013MT*. Juo rago paviršius tyrinėtas vaizdą padidinus nuo 10 iki 80 kartų. Ragas datuotas AMS ^{14}C metodu *BETA Analytic* laboratorijoje. Mėginys imtas iš vidinės rago dalies, kuri buvo prieinama per sulūžusią jo vietą ašies dalyje. Gauta data į kalendorinius metus kalibruota naudojant *OxCal v4.3.2* programinę įrangą¹⁸ ir *IntCal13* kalibravimo kreivę¹⁹.

Rezultatai

I. Archeologiniai lauko tyrimai

Ivangėnų archeologinis kompleksas (Tauragės r.) žinomas dėl dviejų piliakalnių, papėdės gyvenvietės ir netoliese esančio Vėluikių kapinyno. 2016–2017 m. archeologas Žilvinas Montvydas pirmojo piliakalnio papėdėje ir aukštutinėje Ančios slėnio terasoje atliko archeologinius žvalgomouosius ir detaliuosius tyrimus, kur buvo aptikta ne tik piliakalnių gyvavimo laikotarpiui būdingų artefaktų, bet ir akmens amžiaus dirbinių²⁰. Šio laikotarpio radinių inventorių daugiausia sudaro titnago, granito ir opokos nuoskalos ir smulkios skeltės, tačiau taip pat rastas vienas kitas titnago gremžtukas ir kvarco rėžtukas. Titnago radiniai buvo aptikti tyrinėjant pačiame Ančios slėnyje²¹ ir aukštutinėje jo dalyje – terasoje²², todėl manytina, kad žmonės akmens amžiuje čia gyveno bent keliose vietose. Atsižvelgiant į ant dirbinių esančią melsvos spalvos patiną, galima manyti, kad preliminarai jų chronologija galėtų siekti mezolitą ar neolito pradžią, tačiau šis amžiaus nustatymo kriterijus yra nepatikimas, ir kol kas Ivangėnuose rastų titnago radinių chronologija lieka neaiški.

Kalniškių I ir **II** radavietės (Tauragės r.) yra kairiajame Ančios upės krante, į Š nuo Kalniškių piliakalnio²³. Ariamojo lauko paviršiuje, pirmoje viršsalpinėje upės terasoje, aptikti 7 pavieniai titnago radiniai – nuoskalos ir skeltės, taip pat vienas patina padengtas titnago žaliavos gabalas. Skeltės utilizaciniai pėdsakai rodo, kad ji galimai buvo naudojama kaip peilis. Už 107 m į ŠR nuo šios radavietės, šalia esančio kelio, aptikta antra kelių titnago radinių koncentracija, kurią sudarė smulkios nuoskalos.

das. Experimental and use-wear examinations of flint knives: reconstructing the butchering techniques of prehistoric Lithuania. *Archaeologia Lituana*, 2016, t. 17, p. 77–88.

¹⁸ BRONK RAMSEY, Christopher. Bayesian analysis of radiocarbon dates. *Radiocarbon*, 2009, vol. 51, no. 1, pp. 337–360.

¹⁹ REIMER, Paula J.; BARD, Edouard; BAYLISS, Alex; et al. IntCal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0–50,000 years cal BP. *Radiocarbon*, 2013, vol. 55, no. 4, pp. 1869–1887.

²⁰ MONTVYDAS, Ž. Gyvenvietė..., 2017; MONTVYDAS, Ž. Gyvenvietė..., 2018.

²¹ Šiame straipsnyje pavadinta Ivangėnų II radaviete.

²² Šiame straipsnyje pavadinta Ivangėnų I radaviete.

²³ RIMKUS, T. Žvalgymai..., p. 59–60.

Abiejų radaviečių chronologija nėra visiškai aiški, jai tiksliau apibūdinti trūksta tipologiniu požiūriu išsiskiriančio dirbinio.

Vėluikių I ir II radavietės (Tauragės r.) aptiktos antroje Ančios upės terasoje, šalia geriau žinomo geležies amžiaus Vėluikių kapinyno²⁴. Archeologinė medžiaga surinkta ariamojo lauko paviršiuje. Pirmoje radavietėje aptikta 12 vnt. radinių, kuriuos sudarė titnago ir kvarco nuoskalos bei dirbiniai. Titnago dirbinius sudarė vienas rėžtukas ir du mažų skaldytinių fragmentai, o kvarco – skaldytinis ir gremžtukas.

Antra radavietė nutolusi apie 110 m į R pusę nuo pirmosios ir apie 70 m į V pusę nuo Vėluikių kapinyno. Čia aptikti 5 vnt. archeologinių radinių, kurie koncentravosi ant terasos esančioje nežymioje žvyro pakilumoje. Tarp nuoskalų aptiktas vienas balkšva patina dengtas gremžtukas ir pailgas, abiejuose galuose apvalus granito muštukas. Šiuo metu sunku vertinti abiejų radaviečių chronologiją, todėl tik tęstiniai archeologiniai lauko tyrimai padėtų nustatyti jų amžių.

Užkerteniuose (Tauragės r.) esančioje kalvelėje, šalia Ančios ir Šešuvies upių santakos, 2016 m. archeologinių žvalgymų metu aptikta viena titnago skeltės dalis, o 2017 m. čia atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai, kurių metu rasta 11 akmens amžiui būdingų radinių²⁵. Iš viso ištirtas 8 m² plotas (tirta po 1 m² dydžio šurfą), šurfai buvo išdėstyti po visą kalvelės perimetrą. Viename iš jų, šurfe nr. 3, aptiktas gelsvo smėlio sluoksnis, kuriame rasta titnago ir kitų uolienų nuoskalų, taip pat apvalus granito muštukas (2 pav.). Kituose šurfuose ir žemės paviršiuje rasta pavienių titnago nuoskalų ir skelčių dalių. Aukštesniuose šurfų sluoksniuose aptikta mūsų eros I tūkstantm. – II tūkstantm. pradžios grublėtosios keramikos, kuri rodo vėlesnį šios vietos apgyvendinimą. Šiuo metu sunku atsakyti, kokia tiksli čia rastų akmens amžiaus radinių chronologija, tačiau aptiktos skeltės reguliarumas rodytų, kad ji būtų būdinga mezolitui.

Pavienių akmens amžiumi datuojamų radinių rasta ir kitose tirtose mikroregiono vietose. Prie upinės kilmės **Kupsčio** ežero (Šilalės r.) aptiktas titnaginys grąžtelis, o prie **Požerės** ežero (Šilalės r.) – ovalinis titnago kirvelis, pagal analogijas datuojamas vėlyvuju mezolitu²⁶. Nuoskalų ir vienas titnaginys gremžtukas rasta **Pabambiuose** (Tauragės r.)²⁷. Šie pavieniai dirbiniai rodo, kad radaviečių aplinkoje esama galimų naujų archeologinių paminklų, todėl galima perspektyva ten tęsti priešistorinių gyvenviečių paieškas. 2016–2017 m. vykdytų archeologinių lauko tyrimų rezultatai su-sisteminti pateiktoje lentelėje (1 lentelė).

²⁴ Ibid., p. 61–62.

²⁵ RIMKUS, T. Užkertenų senovės gyvenvietė...

²⁶ Prie šių ežerų aptikti pavieniai titnago dirbiniai į archeologinių tyrimų ataskaitas ir informacinius straipsnius kol kas neįtraukti.

²⁷ MONTVYDAS, Žilvinas. Žvalgymai Raseinių, Šilalės ir Tauragės rajonuose. *ATL 2016 metais*. Vilnius, 2017, p. 439.

1 lentelė. 2016–2017 m. Tauragės ir Šilalės kraštuose vykdytuose archeologiniuose lauko tyrimuose aptiktų iš akmens pagamintų dirbinių tipai, gamybos atliekos ir jų kiekiai

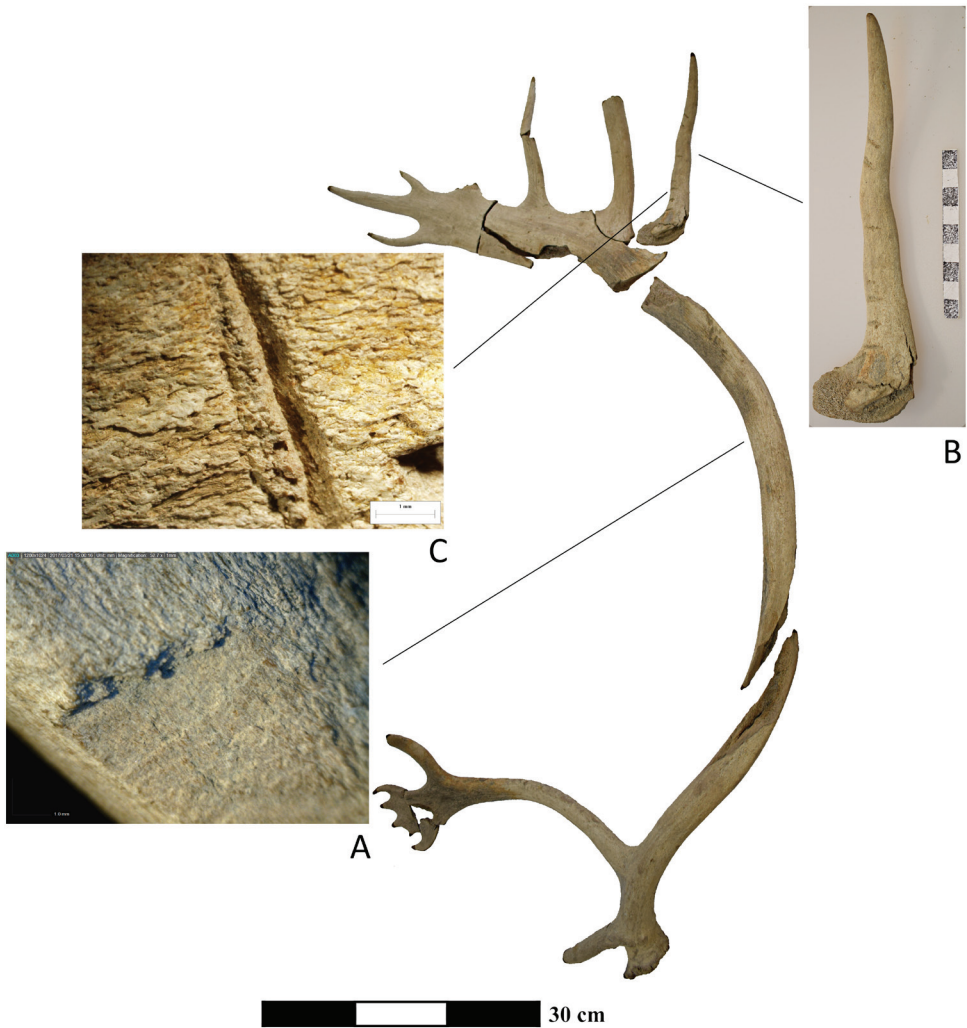
Radavietė	Skeltės	Nuoskalos	Dirbinių tipai					
			Skaldytiniai	Gremžtukai	Rėžtukai	Grąžteliai	Kirviai	Muštukai
Ivangėnai I	1			2	1			
Ivangėnai II	3	5		3			1?	
Kalniškiai I	2		2					
Kalniškiai II		2						
Kupstis						1		
Pabambiai		2		1				
Požerė		7					1	
Užkerteniai	1	5						1
Vėluikiai I		6	3	1	1			
Vėluikiai II		3		1				1

II. Muziejuose esantys archeologiniai radiniai

Tauragės ir Šilalės kraštų muziejuose buvo aptikta akmens amžiaus radinių, datuojamų nuo finalinio paleolito iki neolito pabaigos / ankstyvųjų metalų laikotarpio. Vienas iš daugiausia informacijos suteikusių eksponatų buvo į devynis fragmentus suskilęs šiaurinio elnio ragas, ant kurio paviršiaus rasta įkartų, galimai likusių nuo aštrių akmeninių įrankių (2 pav.). Ragas aptiktas 1990 m. Batakiuose (Tauragės r. sav.) kasant vandens šulinį, apie 2 m gilyje, smėlio / žvyro sluoksnyje²⁸. Prieš atliekant rago tyrimus, siekiant nustatyti įkartų kilmę, buvo apklausti jo radėjai, taip pat Tauragės muziejaus darbuotojai, peržiūrėtas radinio perdavimo-priėmimo aktas. Tačiau šių įkartų kilmės niekas paaiškinti negalėjo. Visą ragą apžiūrėjus vizualiai ir mikroskopu, ant jo ašies buvo aptikta skutimo žymių (2: A pav.). Matyti, kad jas žymi linijos, kurios susidarė aštriui įrankiui kontaktuojant su nelygiu rago paviršiumi. Ant vienos iš rago atšakų aptiktos septynios lygiagrečios įkartos (2: B ir C pav.; 3 pav.), kurių plotis siekia 0,6–0,9 mm. Pjūvyje jos yra „V“ pavidalo. Įkartose mikroskopu matoma smulkių kvarco gabaliukų, galimai likusių iš sluoksnio, kuriame ragas gulėjo. Šių įkartų paskirtis nežinoma, ant rago atšakos neaptikta kitų pėdsakų, kurie galėtų nusakyti jos funkciją.

Finalinio paleolito laikotarpį šiame regione žymi vienintelis straipsnio autoriui žinomas čia aptiktas įklotinis strėlės antgalis, rastas Beržės k., Šilalės r. sav. Kiti muziejuose rasti archeologiniai artefaktai yra siejami su mezolito ir neolito laikotarpiais. Mezolitui būdingi skaldytiniai aptikti Tauragės ir Šilalės muziejuose, o neolitui būdingi gludinti akmeniniai ir titnaginiai kirviai abiejuose muziejuose sudaro didesnę šiam laikotarpiui būdingų eksponatų dalį. Šilalės muziejuje pavienės titnago nuoskalos, skeltės ir jau minėtas skaldytinis aptikti daugiausia Žvilių kapinyno aplinkoje,

²⁸ Informacija gauta Tauragės krašto muziejuje „Santaka“ ir apklausus rago radėjus.

2 pav. Batakiuose rastas šiaurinio elnio (*Rangifer tarandus*) ragas ir ant jo paviršiaus matomos įkartos: A. Skutimo žymės ant rago ašies; B. Rago atšaka su septyniomis įkartomis; C. Viena iš rago atšakos įkartų. Tomo Rimkaus nuotraukos

dešiniajame Akmenos krante, tad čia esama ne tik geležies, bet ir akmens amžiaus archeologinio paminklo. Visi gludinti kirveliai rasti pavieniui, ir retas iš jų turi žinomas tikslas radimo vietas. Todėl šiame darbe jie aptarti bendrame Lietuvoje rastų kirvių kontekste.

3 pav. Batakiuose rasto šiaurinio elnio (*Rangifer tarandus*) rago atšaka su septyniomis įkartinėmis. Tomo Rimkaus nuotrauka

III. AMS ¹⁴C datavimas

Iš rago minkštosios dalies paimtas mėginys datuotas *BETA Analytic* laboratorijoje. Gauta data parodė ragą esant 10220 ± 30 BP (BETA-470333), arba kalibravus – 10146–9826 cal BC amžiaus (2 lentelė). Šis laikotarpis patenka į gamtinio periodo – paskutinio driaso – laiką, kai fiksuojamas klimato pasikeitimas iš šiltesnio (alerio) į atšiaurų.

2 lentelė. Batakiuose rasto šiaurinio elnio (*Rangifer tarandus*) rago AMS ¹⁴C datavimo duomenys

Pavadinimas	Mėginys	Laboratorijos indeksas	$\delta^{13}\text{C}$	$\delta^{15}\text{N}$	¹⁴ C BP	cal BC (68,2 %)	cal BC (95,4 %)
Batačiai	<i>Rangifer tarandus</i> ragas	BETA-470333	-19,2	+1,5	10220 ± 30	10080–9879	10146–9826

Diskusija

Pirmųjų žmonių pasirodymas pietinėje Žemaitijos teritorijoje siekia finalinio paleolito laikotarpį. Tą rodo Batakiuose rastas šiaurinio elnio ragas, ant kurio fragmentų esama galimai aštrių akmeninių įrankių paliktų įkartinų. Rago radimo aplinkoje iki šiol nėra žinoma jokių akmens amžiumi datuojamų radinių, todėl sunku pasakyti, ar čia galėjo būti įkurta priešistorinė gyvenvietė. Kita vertus, Ančios ir Ūkio upių suformuo-

tame slėnyje tam galėjo būti itin palankios sąlygos (4 pav.). Upių terasos gana nuolaidžios ir gyvenvietės galėjo būti įkurtos šalia tekančio vandens, o pačia upe buvo galima pasiekti ir tolimesnes teritorijas. Todėl šiuo metu šis slėnis teikia daugiausia potencialo ieškant pirmųjų finalinio paleolito gyvenviečių Tauragės krašte. Rago AMS ^{14}C data būtent ir siekia šį laikotarpį. Šiaurės rytų Europoje gamtiniu požiūriu tuo metu identifikuojamas paskutinio driaso laikotarpis, kai klimatas buvo vis dar gana atšiaurus ir sausas, o augaliją sudarė daugiausia žemaūgiai beržai, kadagiai, pavienės pušys ir vėsesnį klimatą mėgstantys žoliniai augalai²⁹. Zooarcheologiniai ir radiokarboniniai duomenys patvirtina, kad jau biolingo pabaigoje Lietuvos teritorijoje galėjo apsigyventi pirmosios šiaurinių elnių bandos, o tolesnė jų apsigyvenimo raida matoma iki pat ankstyvojo holoceno, preborealio pradžios³⁰. Batakių rago AMS ^{14}C data papildoma Vakarų Lietuvoje rastų priešistorinių šiaurinių elnių liekanų absoliutų amžių ir įsiterpia į bendrą šalies ir Rytų Baltijos regiono kontekstą (5 pav.).

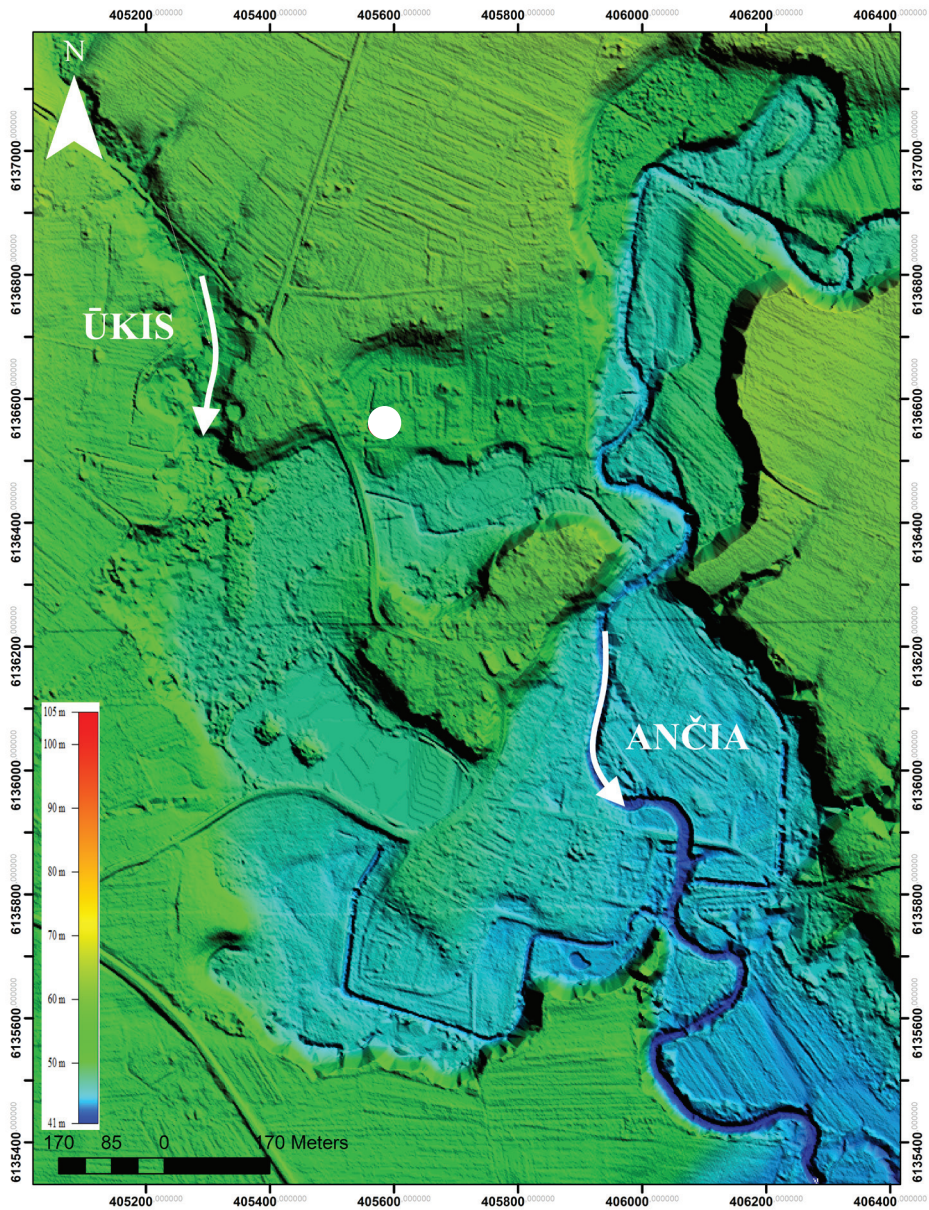
Archeologiniais duomenimis, vėlyvajame driase Lietuvos, Latvijos ir Lenkijos teritorijose buvo paplitusi Svidrų kultūra, kurios medžioklės inventoriui būdingi įklotiniai ir karklo lapo formos antgaliai su plokščiu retušu vidinėje įklotės pusėje³¹. Vakarų Lietuvoje šios kultūros gyvenviečių ir pavienių radinių aptikta vos keliose vietose – prie Biržulio ežero (Telšių r.), Aukštumalos durpyne (Šilutės r.) ir Nemuno žemupyje prie Naudvario (Jurbarko r.). Chronologiniu atžvilgiu Batakiuose aptiktas ragas sutaptų su esama Svidrų kultūros chronologija Rytų Baltijos regione. Tikėtina, kad būtent šie žmonės čia medžiojo šiaurinius elnius. Tačiau tą patvirtinti galėtų tik nuoseklūs archeologiniai žvalgomieji tyrimai Ančios slėnyje. Kita vertus, Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomas Beržės k., Nakačios upės aplinkoje, rastas Svidrų kultūrai būdingas įklotinis strėlės antgalis³² (6 pav.), kuris šiuo metu yra vienintelis finalinio paleolito laikotarpio technologinę ir kultūrinę situaciją apibūdinantis, tipologiniu požiūriu išsiskiriantis radinys pietinėje Žemaitijoje. Svidrų kultūrai būdingas antgalis neturi nustatyto absoliutaus amžiaus, tačiau analogijomis grįstas datavimas sutaptų

²⁹ STANČIKAITĖ, Miglė. Gamtinės aplinkos kaitos ypatumai vėlyvojo ledynmečio ir holoceno laikotarpiu. *Lietuvos archeologija*, 2004, t. 26, 8 pav.; BURDUKIEWICZ, Jan Michal. Late Glacial hunter-gatherer reactions to the Younger Dryas cooling event in the southern and eastern regions of Europe. *Quaternary International*, 2011, vol. 242, fig. 3.

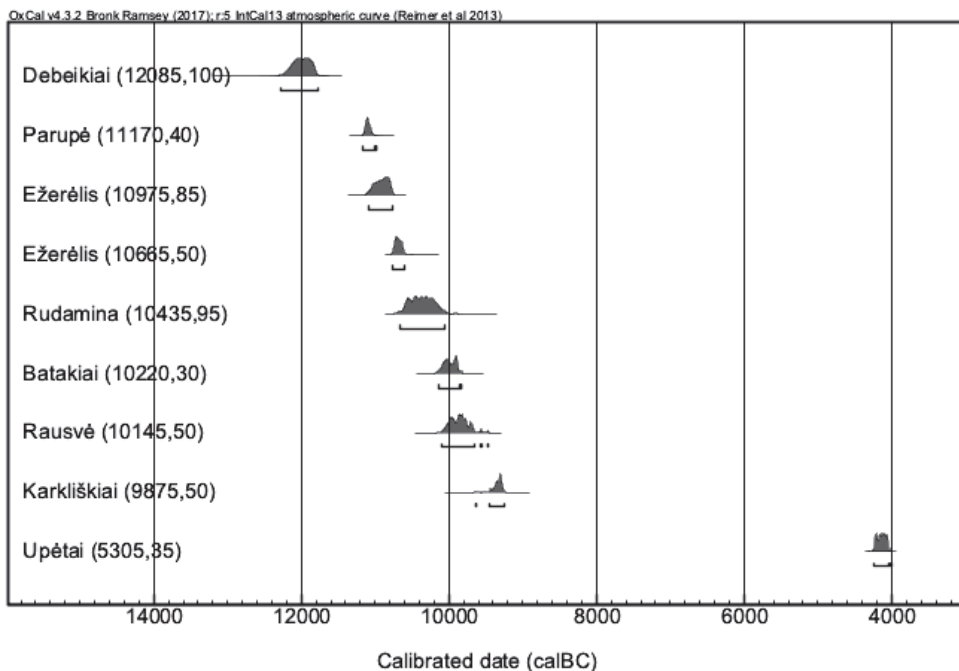
³⁰ UKKONEN, Pirkko; LÖUGAS, Lembi; ZAGORSKA, Ilga; LUKŠEVICA, Ligita; LUKŠEVICS, Ervins; DAUGNORA, Linas; JUNGNER, Högner. History of the reindeer (*Rangifer tarandus*) in the Eastern Baltic region and its implications for the origin and immigration routes of the recent Northern European wild reindeer populations. *Boreas*, 2006, vol. 35, table 2; DAUGNORA, Linas; GIRININKAS, Algirdas. Šiaurės elnių keliai ir jų paplitimas Lietuvoje vėlyvajame paleolite. *Lietuvos archeologija*, 2005, t. 29, p. 119–132.

³¹ ŠATAVIČIUS, Egidijus. Lietuvos vėlyvojo paleolito kultūrų periodizacija. *Archaeologia Lituana*, 2005, t. 6, p. 70–74; ZAGORSKA, Ilga. Salaspils Laukskolos akmens laikmeta apmetne. *Archeologija un etnogrāfija*, 1994, t. 16, 14.–28. lp.; SOBOKOWIAK-TABAKA, Iwona; WINKLER, Katja. The Ahrensburgian and the Swiderian in the area around the middle Oder River: reflections on similarities and differences. *Quartär*, 2017, vol. 64, pp. 217–240.

³² Lietuvos nacionalinio muziejaus archeologijos radinių inventorinėje knygoje nurodyta, kad antgalį kartu su kitais titnago radiniais iš Šilalės krašto 1976 m. perdavė V. Statkevičius.

4 pav. Ančios ir Ūkio upių suformuotas paleoslėnis Batakiuose (Tauragės r. sav.), kuriame rastas šiaurinio elnio (*Rangifer tarandus*) ragas (pažymėtas tašku). LiDAR pagrindo žemėlapis. Sudarė Tomas Rimkus

5 pav. Batakiuose (Tauragės r. sav.) rasto šiaurinio elnio (*Rangifer tarandus*) rago AMS ^{14}C data tarp kitų Lietuvoje datuotų šiaurinių elnių skeleto dalių. Jų radiokarboninis amžius naudotas iš anksčiau publikuotų darbų (UKKONEN, P.; LÕUGAS, L.; ZAGORSKA, I., et al. Op. cit., table 2; GIRININKAS, A.; DAUGNORA, L. Op. cit., 10 lentelė)

su šiaurinių elnių gyvenimo Rytų Baltijos regione laikotarpiu, kartu ir su datuotu Batakiuose rastu ragu.

Rytų Baltijos regiono mezolito laikotarpiu pradedamos naudoti naujos sudedamųjų medžioklės ir žvejybos įrankių technologijos, kurias geriausiai rodo geometrinių mikrolitų gamyba bei kaulo ir rago apdirbimo technikos. Smulkių titnago dirbinių procesui, vadinamam mikrolitizacija, susiformuoti ypatingą reikšmę turėjo skelčių nuspaudimo nuo vienagalių kūginių ir pusiau kūginių skaldytinių technika, o mezolito antrojoje pusėje – ir nuo skaldytinių su rankenėle³³. Pietinėje Žemaitijos dalyje šią technologiją geriausiai reprezentuoja vienagalis pusiau kūginis skaldytinis iš nežinomos radavietės Tauragės r. sav. Jis pagamintas iš šviesiai pilkos spalvos titnago, jo aikštelė facetuota (7 pav.). Nuo jo nuspaudimo technika buvo suformuojamos ilgos ir siauros skeltės, skirtos geometrinių mikrolitų gamybai. Pagal pastarųjų metų Šiaurės

³³ RIMKUS, Tomas. *Mikrolitizacijos proceso įtaka ūkio raidai Rytų Baltijos regione mezolito laikotarpiu. Technologijų ir funkcijos tyrimai*. Daktaro disertacija. Klaipėda, 2019.

6 pav. Beržės k. (Šilalės r. sav.) rasto Svidrų kultūrai būdingo įkotoinio strėlės antgalio aversas ir reversas. Lietuvos nacionalinis muziejus, EM 2174

Europoje atliktus skelčių nuspaudimo technologijos raidos tyrimus³⁴, šis skaldytinis technologiniais aspektais atitiktų randamas analogijas Rytų Baltijos regiono ankstyvojo mezolito gyvenvietėse. Šiaurės Vakarų Rusijoje tirtos ankstyvojo mezolito Stano-voje 4 gyvenvietės radiokarboniniai duomenys rodo, kad nuspaudimo technika nuo tokių skaldytinių buvo naudojama jau X tūkstantm. pr. Kr. pabaigoje – IX tūkstantm. pr. Kr. pradžioje ankstyvajame Butovo kultūros etape³⁵. Technologiniai ir radiokarboniniai duomenys rodo, kad Estijoje (Pulli, Kunda Lammasmägi gyvenvietės) ir Latvijoje (Zvejnieki II, Vendzavas, Priednieki, Celmi ir kt. gyvenvietės) ši technologija vystėsi taip pat kaip ir šiauriau esančiame Volgos aukštupio regione, o jos pradžia čia siejama su

³⁴ SØRENSEN, Mikkel; RANKAMA, Tuija; KANKAANPÄÄ, Jarmo; et al. The first eastern migrations of people and knowledge into Scandinavia: evidence from studies of Mesolithic technology, 9th–8th Millennium BC. *Norwegian Archaeological Review*, 2013, vol. 46, no. 1, pp. 19–56.

³⁵ HARTZ, Sönke; TERBERGER, Thomas; ZHILIN, Mikhail. New AMS-dates for the Upper Volga Mesolithic and the origin of microblade technology in Europe. *Quartär*, 2010, vol. 57, fig. 7.

7 pav. Vienagalis pusiau kūginis skaldytinis su facetuota aikštele, rastas Tauragės r. sav. (tikslī radimo vieta nežinoma) ir saugomas Tauragės krašto muziejuje „Santaka“, be inv. nr.

Pulli kultūra³⁶. Lietuvos teritorijoje taip pat aptinkama nemažai Pulli etapui būdingų dirbinių tipų ir skaldytinių, kurie turėtų būti įtraukti į skelčių nuspaudimo technologijos formavimosi arealą³⁷, bet iki šiol tam trūksta datavimo duomenų. Tauragės r. sav. aptiktas vienagalis pusiau kūginis skaldytinis įrodo šios technologijos egzistavimą Pietų Žemaitijoje, tačiau tikslesniam dirbinio amžiui nustatyti šiuo metu galimybių

³⁶ DAMLIEN, Hege; BERG-HANSEN, Inger Marie; ZAGORSKA, Ilga; et al. A technological crossroads: exploring diversity in the pressure blade technology of Mesolithic Latvia. *Oxford Journal of Archaeology*, 2018, vol. 37, no. 3, pp. 229–246; HERTELL, Esa; TALLAVAARA, Miikka. Hunter-gatherer mobility and the organisation of core technology in Mesolithic northeastern Europe. In *Mesolithic interfaces. Variability in Lithic Technologies in Eastern Fennoscandia*. Ed. by Tuija RANKAMA. Saarijärvi, 2011, fig. 6.

³⁷ OSTRĄUSKAS, Tomas. Mesolithic Kunda culture. A glimpse from Lithuania. *Muinasaja Teadus*, 2000, vol. 8, pp. 167–180; RIMKUS, T. *Mikrolitizacijos proceso įtaka...*

nėra ir tenka remtis tik datuotomis analogijomis. Skelčių nuspaudimo technologijos žinios preborealo pabaigoje – borealo pradžioje iš Šiaurės rytų Europos pasiekė Vakarų Baltijos regiono teritorijas (Pietų Skandinaviją, Šiaurės Vokietiją), todėl laikytina, kad šios technologijos žinios čia buvo perduotos migruojant ankstyvojo mezolito bendruomenėms per šiaurinę ir pietinę Baltijos jūros krantus³⁸. Pagrindiniai skirtumai tarp šiuose regionuose esamų skaldytinių yra jų aikštelėse – rytiniame regione jos facetuotos, o vakariniame – nefacetuotos³⁹, tačiau esama ir atvirkštinių variantų. Tą argumentuotai pagrįstų Žingių senovės gyvenvietėje (Vilniaus r. sav.) preborealo pabaiga datuotas skaldytinis su lygia aikštele⁴⁰.

Vėlyvąjį mezolitą Pietų Žemaitijoje rodo ŠR Požerės ežero krante (Šilalės r.) aptiktas ovalinis titnago kirvelis. Šioje vietoje aptikta ir daugiau pavienių titnago bei kvarco nuoskalų, kurios sufleruoja apie čia esantį archeologinį akmens amžiaus paminklą. Pats kirvelis, ko gero, pagamintas iš buvusio skaldytinio. Jis apskaldytas iš visų pusių, ašmenys asimetriški ir paveikti utilizacijos bei atnaujinti, nuskeliant juos išilgai reverso pusėje (8 pav.). Tokie kirveliai, matyt, galėjo būti naudojami ir ankstyvajame neolite, tačiau žvalgant šią vietą keramikos neaptikta, ir bent jau šiuo metu dirbinys pagal analogijas galėtų priklausyti mezolito pabaigai. Šių kirvių tipų aptikta ir kitose Lietuvos mezolito gyvenvietėse, pvz., Kabelių 2-ojoje, Margių 1-ojoje ir Pakretuonės 4-ojoje⁴¹.

Neolitą ir ankstyvųjų metalų laikotarpį Tauragės bei Šilalės kraštuose šiuo metu galima pažinti tik iš pavienių gludintų akmeninių ir titnaginių kirvių ir kaplių. Keramikos, kuri padėtų geriau suprasti šio regiono apgyvendinimo raidą, deja, dar neaptikta. Du titnaginiai kirviai, eksponuojami Tauragėje, jau anksčiau buvo įtraukti į mokslinę literatūrą⁴². Tai ketursienio tipo kirviai, vienas jų išlikęs tik iš dalies – jo paviršius ir ašmenys apskaldyti, greičiausiai nuo galimo vėlesnio naudojimo ir funkcinės paskirties. Dar vienas, trečias, gludintas titnaginis įrankis yra daug mažesnis ir siauresnis, labiau primenantis kaltą (9 pav.). Tenka tik pakartoti ankstesnių tyrėjų mintis, kad tokie kirviai buvo būdingi IV tūkstantm. pr. Kr. pabaigai – III tūkstantm. pr. Kr. laikotarpiui, o jų gamyba ir eksploatavimas daugiausia siejama su rutulinių amforų kultūros (RAK) ir virvelinės keramikos kultūros (VKK) buvimu Rytų Baltijos regione⁴³. Akivaizdu, kad

³⁸ SØRENSEN, M.; RANKAMA, T.; KANKAANPÄÄ, J.; et al. Op. cit.

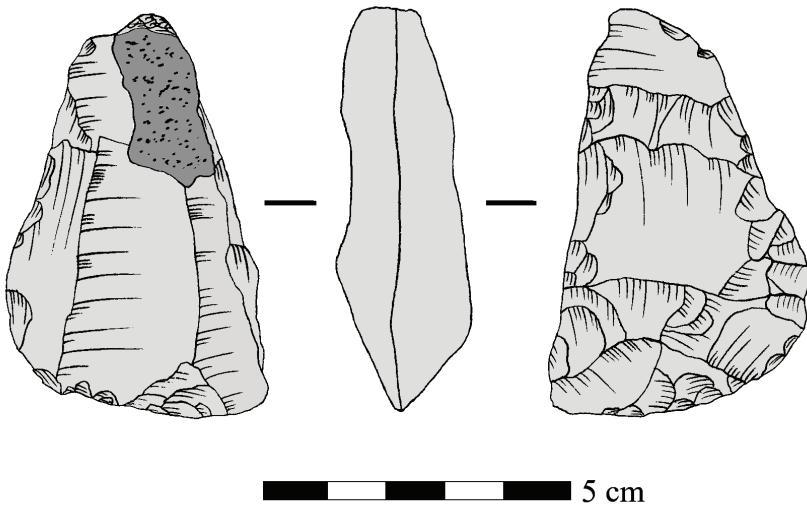
³⁹ SØRENSEN, Mikkel. Early Mesolithic regional mobility and social organisation: evidence from lithic blade technology and microlithic production in Southern Scandinavia. In *Technology of early settlement in Northern Europe. Transmission of knowledge and culture*. Ed. by Kjel KNUTSSON, Helena KNUTSSON, Jan APEL, Håkon GLØRSTAD. Sheffield, 2018, p. 180.

⁴⁰ RIMKUS, T. *Mikrolitizacijos proceso įtaka...*, p. 80–83.

⁴¹ OSTRauskas, Tomas. Kabeliai 2 Stone Age site. *Archaeologia Baltica*, 2002, vol. 5, fig. 8; RIMANTIENĖ, Rimutė. Margių 1-oji gyvenvietė. *Lietuvos archeologija*, 1999, t. 16, 35 pav.; GIRININKAS, Algirdas. *Akmens amžius* (Lietuvos archeologija, t. 1). Vilnius, 2009, 74 pav.

⁴² BRAZAİTIS, Džiugas; PILIČIAUSKAS, Gytis. Gludinti titnaginiai kirviai Lietuvoje. *Lietuvos archeologija*, 2005, t. 29, 19 pav.

⁴³ Ibid., p. 93–94.

8 pav. Vėlyvojo mezolito titnago kirvis, rastas Požerės ežero ŠR krante.
Tomo Rimkaus piešinys

Jūros upės baseine ateityje galima tikėtis daugiau su šių kultūrų materialiniu inventoriu susijusių radinių.

Lietuvos teritorijoje pavieniai įvairių tipų gludinti akmeniniai kirviai ir kapliai su skylė kotui, ko gero, užima vieną iš pirmųjų vietų pagal radimo vietų tankį⁴⁴. Kaip minėta, Tauragės ir Šilalės kraštuose rasta įvairių dydžių ir formų gludintų akmeninių kirvių. Jie daugiausia pagaminti iš įvairių uolienų, pragręžiant skylę mediniam kotui. Tarp jų dominuoja maži kirviai užapvalinta pentimi, tačiau krašto muziejuose taip pat esama pailgų, lęšio formos, ir laivinių kovos kirvių, tarp kurių yra ir įtveriamųjų. Skaudvilės muziejuje taip pat saugomas vienas akmeninis kaplys. Vadinamieji laiviniai kovos kirviai yra būdingi virvelinės keramikos kultūrai⁴⁵, o tai tik dar kartą įrodo, kad pietinėje Žemaitijos dalyje buvo užklydę šios kultūros atstovai. Šilalės krašto muziejuje saugomas gludintas akmeninis kirvis, kuris per skylės vietą buvo sulūžęs, tačiau jame suformuota nauja skylė ir jis naudotas toliau (10 pav.). Dauguma čia rastų kirvių taip pat pasižymi lūžiais per skylių ir penčių vietas, tačiau ant daugelio jų neaptinkama atnaujinimo žymių. Rytų Baltijos regione gludintų akmeninių kirvių chronologija nėra

⁴⁴ BAGUŠIENĖ, Ona; RIMANTIENĖ, Rimutė. Akmeniniai gludinti dirbiniai. In *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*. T. 1: *Akmens ir žalvario amžiaus paminklai*. Sud. Rimutė RIMANTIENĖ. Vilnius, 1974, p. 84–205; JUODAGALVIS, Vygandas. Stray ground stone axes from Užnemunė. *Archaeologia Baltica*, 2002, vol. 5, pp. 41–50.

⁴⁵ BAGUŠIENĖ, O.; RIMANTIENĖ, R. Op. cit.

9 pav. Gludintas titnagininis kaltas. Tauragės krašto muziejus „Santaka“, GEK-3741

tiksliai nustatyta. Daug jų siejama su vidurinio ir vėlyvojo neolito laikotarpiais, tačiau tiek akmuo, tiek titnagas ir toliau buvo naudojami ankstyvuojamųjų metalų laikotarpiu. Pailgi lėšio formos kirviai ir ypač akmeniniai kapliai yra būdingi jau bronzos ir ankstyvojo geležies amžiams. Lietuvos ir Latvijos archeologinė medžiaga rodo, kad dažnai akmeninių gludintų dirbinių aptinkama ankstyvuosiuose piliakalniuose ir gyvenvietėse⁴⁶, todėl tikėtina, kad pietinėje Žemaitijoje aptinkami gludinti akmens įrankiai yra būdingi skirtingiems laikotarpiams.

Pietinėje Žemaitijos dalyje esantys akmens amžiumi datuojami titnago dirbiniai pagaminti iš šviesiai pilkos spalvos titnago, kurio arčiausiai aptinkama Nemuno aukštupyje ir vidurupyje⁴⁷. Jo įvairaus dydžio riedulių galima aptikti Nemuno pakrantėse Jurbarko apylinkėse, todėl dabartiniuose Tauragės ir Šilalės kraštuose priešistorėje gyvenę žmonės šios rūšies žaliavą galėjo lengvai pasiekti nukeliaavę kelias dešimtis kilometrų į pietus. Ivangėnų ir Užkertenų gyvenviečių archeologiniai duomenys rodo, kad, be titnago, šiose teritori-

⁴⁶ VASKS, Andrejs. Simple stone work axes in Latvia: typology, chronology and distribution. *Latvijas vēstures institūta žurnāls*, 2019, vol. 1 (109), pp. 14–16; GIRININKAS, Algirdas. *Ankstyvasis metalų laikotarpis* (Lietuvos archeologija, t. 2). Klaipėda, 2013.

⁴⁷ BALTRŪNAS, Valentinas; KARMAZA, Bronislavas; KULBICKAS, Dainius; OSTRAUSKAS, Tomas. Distribution of raw material for prehistoric flint artefacts in South Lithuania. *Geografija*, 2006, vol. 42, no. 2, pp. 41–47.

10 pav. Gludintas akmeninis kirvis su antrą kartą išgręžta skyle kotui, rastas Antininkų k., Šilalės r. sav. Šilalės V. Statkevičiaus muziejus, GEK-9303

jose buvo naudojamos kitų uolienų atmainos – granitas, opoka, kvarcas ir smiltainis. Iš jų gaminti rėžtukai, gremžtukai ir muštukai. Intensyviausias šių uolienų naudojimas ypač pastebimas teritorijose, kur titnago žaliavos nebuvo arba ji buvo per prasta kokybiškų įrankių gamybai. Pavyzdžiui, neolitu datuojamose Lemmetsa I ir II gyvenvietėse Estijoje iš kvarco pagamintus dirbinius sudaro 46 proc. ar net 83 proc. viso inventoriaus⁴⁸.

Išvados

Straipsnyje pateikti archeologiniai duomenys apie Tauragės ir Šilalės kraštų akmens amžiaus laikotarpį papildo Lietuvos ir viso Rytų Baltijos regiono technologinį, kultūrinį ir chronologinį kontekstą. Jūros upės baseine rastos ir pradėtos tirti pirmosios medžiotojų-žvejų-rinkėjų gyvenvietės prie Ančios ir Šešuvies upių, muziejuose esantys artefaktai liudija šių kraštų apgyvendinimo raidą prasidėjus dar finaliniame paleolite. Tą rodo Batakiuose aptiktas sulaužytas šiaurinio elnio ragas, ant kurio paviršiaus likę galimai aštrių akmeninių įrankių pėdsakai, ir Beržės k. rastas įklotinis strėlės antga-

⁴⁸ KRIISKA, Aivar; HERTELL, Esa; MANNINEN, Mikael A. Stone Age flint technology in South-western Estonia: results from the Pärnu Bay area. In *Mesolithic interfaces...*, p. 80.

lis, būdingas Svidrų kultūrai ir šiame regione žinomas vienintelis. Mezolito laikotarpį šiuo metu mena Tauragės r. rastas vienagalis pusiau kūginis skaldytinis su facetuota aikštele ir Šilalės r. prie Požerės ežero aptiktas ovalinis titnaginis kirvelis. Skaldytinis technologiniais aspektais sutaptų su skelčių nuspaudimo technologijos raida anks-tyvajame mezolite ir rodytų, kad šiuo laikotarpiu čia galėjo egzistuoti Pulli kultūra. Keraminių indų liekanos suprantamos kaip geriausi indikatoriai, nusakantys neolito laikotarpio gyvenvietes ir jų chronologiją, tačiau aptariamajame regione neolitinės keramikos iki šiol dar nerasta. Todėl neolitas čia geriau pažįstamas tik iš gludintų titnaginių ir akmeninių kirvių, kurie rodo, kad IV tūkstantm. pr. Kr. pabaigoje – III tūkstantm. pr. Kr. pradžioje Jūros upės baseine galėjo lankytis rutulinių amforų ir virvelinės keramikos kultūrų atstovai.

Visi šie archeologiniai duomenys suteikia naujų žinių apie regiono apgyvendinimo raidą ir kai kurias priešistorės žmonių naudotas technologijas. Tačiau vis dar esama daug spragų, kalbant apie Pietų Žemaitijos akmens amžiaus kultūrinę raidą, chronologiją, ekonomiką ir socialinę-dvasinę bendruomenių raidą. Muziejų kolekcijos, taip pat ir dar mažomis apimtimis vykdyti archeologiniai lauko tyrimai leistų manyti, kad Pietų Žemaitijoje esama potencialo tęsti į akmens amžiaus laikotarpį nukreiptus tyrimus.

Straipsnyje naudoti ankstesni tyrimai

- BAGUŠIENĖ, Ona; RIMANTIENĖ, Rimutė. Akmeniniai gludinti dirbiniai. In *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*. T. 1: *Akmens ir žvalvario amžiaus paminklai*. Sud. Rimutė RIMANTIENĖ. Vilnius, 1974, p. 84–205.
- BALTRŪNAS, Valentinas; KARMAZA, Bronislavas; KULBICKAS, Dainius; OSTRAUSKAS, Tomas. Distribution of raw material for prehistoric flint artefacts in South Lithuania. *Geografija*, 2006, vol. 42, no. 2, pp. 41–47.
- BAUBONIS, Zenonas; MARCINKIČIŪTĖ, Eglė; ŠATAVIČIUS, Egidijus; ZABIELA, Gintautas. Dujotiekio Šakiai–Tauragė trasos žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2006 metais*. Vilnius, 2007, p. 449–451.
- BAUBONIS, Zenonas; VIRŠILIENĖ, Jurgita; ZABIELA, Gintautas. *Šilalės rajono piliakalniai*. Vilnius, 2017.
- BITINAS, Albertas. *Paskutinysis ledynmetis rytinės Baltijos regione*. Klaipėda, 2011.
- BRAZAITIS, Džiugas. Papiškių 4-oji durpyninė gyvenvietė. *Lietuvos archeologija*, 2004, t. 25, p. 187–220.
- BRAZAITIS, Džiugas; PILIČIAUSKAS, Gytis. Gludinti titnaginiai kirviai Lietuvoje. *Lietuvos archeologija*, 2005, t. 29, p. 71–118.
- BRONK RAMSEY, Christopher. Bayesian analysis of radiocarbon dates. *Radiocarbon*, 2009, vol. 51, no. 1, pp. 337–360.
- BURDUKIEWICZ, Jan Michal. Late Glacial hunter-gatherer reactions to the Younger Dryas cooling event in the southern and eastern regions of Europe. *Quaternary International*, 2011, vol. 242, pp. 302–312.
- BUTRIMAS, Adomas. Biržulio baseino ir Žemaičių aukštumos akmens amžiaus tyrinėjimų apžvalga. *Lietuvos archeologija*, 1998, t. 15, p. 107–131.
- BUTRIMAS, Adomas. Šarnelės neolito gyvenvietė. *Lietuvos archeologija*, 1996, t. 14, p. 174–191.
- DAMLIEN, Hege; BERG-HANSEN, Inger Marie; ZAGORSKA, Ilga; KALNIŅŠ, Mārcis; NIELSEN, Svein N.; KOXVOLD, Lucia U.; BĒRZIŅŠ, Valdis; SCHÜLKE, Almut. A technological crossroads: exploring diversity in the pressure blade technology of Mesolithic Latvia. *Oxford Journal of Archaeology*, 2018, vol. 37, no. 3, pp. 229–246.

- DAUGNORA, Linas; GIRININKAS, Algirdas. Šiaurės elnių keliai ir jų paplitimas Lietuvoje vėlyvajame paleolite. *Lietuvos archeologija*, 2005, t. 29, p. 119–132.
- GIRININKAS, Algirdas. *Kretuonas. Vidurinis ir vėlyvasis neolitas* (Lietuvos archeologija, t. 7). Vilnius, 1990.
- GIRININKAS, Algirdas. *Akmens amžius* (Lietuvos archeologija, t. 1). Vilnius, 2009.
- GIRININKAS, Algirdas. *Ankstyvasis metalų laikotarpis* (Lietuvos archeologija, t. 2). Klaipėda, 2013.
- GIRININKAS, Algirdas. Šarnelės vėlyvojo neolito (III tūkstantm. pr. m. e.) gyvenvietė. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A*, 1977, t. 1 (58), p. 57–65.
- GIRININKAS, Algirdas. Žeimenio ežero 1-oji gyvenvietė. *Kultūros paminklai*, 1997, t. 4, p. 16–36.
- GIRININKAS, Algirdas; DAUGNORA, Linas. *Ūkis ir visuomenė Lietuvos priešistorėje*. T. 1. Klaipėda, 2015.
- GUOBYTĖ, Rimantė. Žemaičių aukštumos šiaurinės dalies paviršiaus geologija ir geomorfologija. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2004, t. 34, p. 9–22.
- HARTZ, Sönke; TERBERGER, Thomas; ZHILIN, Mikhail. New AMS-dates for the Upper Volga Mesolithic and the origin of microblade technology in Europe. *Quartär*, 2010, vol. 57, pp. 155–169.
- HERTELL, Esa; TALLAVAARA, Miikka. Hunter-gatherer mobility and the organisation of core technology in Mesolithic northeastern Europe. In *Mesolithic interfaces. Variability in Lithic Technologies in Eastern Fennoscandia*. Ed. by Tuija RANKAMA. Saarijärvi, 2011, pp. 94–110.
- JOVAIŠA, Eugenijus. *Aisčiai. Kilmė*. Vilnius, 2013.
- JOVAIŠA, Eugenijus. Skalvių istorijos šaltiniai: Vėluikių kapinynas. *Istorija*, 2007, t. 68, p. 3–20.
- JUODAGALVIS, Vygas. Stray ground stone axes from Užnemunė. *Archaeologia Baltica*, 2002, vol. 5, pp. 41–50.
- JUODAGALVIS, Vygas. *Užnemunės priešistorė*. Vilnius, 2010.
- KANARSKAS, Julius. Etnografas, istorikas, muziejininkas Juozas Mickevičius. *Žemaičių žemė*, 2003, nr. 1, p. 44–45.
- KRIISKA, Aivar; HERTELL, Esa; MANNINEN, Mikael A. Stone Age flint technology in South-western Estonia: results from the Pärnu Bay area. In *Mesolithic interfaces. Variability in Lithic Technologies in Eastern Fennoscandia*. Ed. by Tuija RANKAMA. Saarijärvi, 2011, pp. 65–93.
- MARCINKEVIČIŪTĖ, Eglė. A new perspective on Neolithic sites in the Dubičiai microregion using a GIS spatial analysis. *Archaeologia Litwana*, 2016, t. 17, p. 57–76.
- MARCINKEVIČIŪTĖ, Eglė; ŠATAVIČIUS, Egidijus. Archeologinių vietų prognozės modeliavimas taikant GIS. In *Metodai Lietuvos archeologijoje. Mokslas ir technologijos praeičiai pažinti*. Sud. Algimantas MERKEVIČIUS. Vilnius, 2013, p. 551–584.
- MONTVYDAS, Žilvinas. Gyvenvietė Ivangėnų piliakalnių aplinkoje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2016 metais*. Vilnius, 2017, p. 105–110.
- MONTVYDAS, Žilvinas. Gyvenvietė Ivangėnų piliakalnių aplinkoje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais*. Vilnius, 2018, p. 73–78.
- MONTVYDAS, Žilvinas. Žvalgymai Raseinių, Šilalės ir Tauragės rajonuose. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2016 metais*. Vilnius, 2017, p. 437–441.
- OSTRAUSKAS, Tomas. Kabeliai 2 Stone Age site. *Archaeologia Baltica*, 2002, vol. 5, pp. 51–82.
- OSTRAUSKAS, Tomas. Mesolithic Kunda culture. A glimpse from Lithuania. *Muinasaja Teadus*, 2000, vol. 8, pp. 167–180.
- OSTRAUSKAS, Tomas. Vėlyvasis paleolitas ir mezolitas Pietų Lietuvoje. *Lietuvos archeologija*, 1999, t. 16, p. 7–17.
- PILIČIAUSKAS, Gytis. Akmens ir bronzos amžiaus stovyklos Karaviškėse (Karaviškių 6-oji gyvenvietė, plotai II ir IV). *Lietuvos archeologija*, 2004, t. 25, p. 157–186.
- REIMER, Paula J.; BARD, Edouard; BAYLISS, Alex; BECK, Warren J.; BLACKWELL, Paul G.; BRONK RAMSEY, Christopher; BUCK, Caitlin E.; CHENG, Hai; EDWARDS, Lawrence R.; FRIEDRICH, Michael; GROOTES, Pieter M.; GUILDERSON, Thomas P.; HAFLIDASON, Hafliði; HAJDAS, Irka; HATTE, Christine; HEATON, Timothy J.; HOFFMANN, Dirk L.; HOGG, Alan G.; HUGHEN, Konrad A.; KAISER, Felix K.; KROMER, Bernd; MANNING, Sturt W.; NIU, Mu; REIMER, Ron W.; RICHARDS, David A.; SCOTT, Marian E.; SOUTHON, John R.; STAFF, Richard A.; TURNEY, Christian S. M.; van der PLICHT,

- Johannes. IntCal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0–50,000 years cal BP. *Radiocarbon*, 2013, vol. 55, no. 4, pp. 1869–1887.
- RIMANTIENĖ, Rimutė. *Akmens amžiaus žvejai prie Pajūrio lagūnos. Šventosios ir Būtingės tyrinėjimai*. Vilnius, 2005.
- RIMANTIENĖ, Rimutė. *Kuršių nerija archeologo žvilgsniu*. Vilnius, 1999.
- RIMANTIENĖ, Rimutė. Margių 1-oji gyvenvietė. *Lietuvos archeologija*, 1999, t. 16, p. 109–170.
- RIMKUS, Tomas. Microliths in fisheries? Use-wear and experimental study of composite tools of the Mesolithic South Lithuania. *Archeologija un etnografija*, 2016, t. 29, p. 31–45.
- RIMKUS, Tomas. *Mikrolitizacijos proceso įtaka ūkio raidai Rytų Baltijos regione mezolito laikotarpiu. Technologijų ir funkcijos tyrimai*. Daktaro disertacija. Klaipėda, 2019.
- RIMKUS, Tomas. Paleolito radimvietė Batakiuose. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais*, 2018, p. 560–562.
- RIMKUS, Tomas. Užkertenų senovės gyvenvietė. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais*, 2018, p. 47–49.
- RIMKUS, Tomas. Žvalgymai Ančios ir Šešuvies upių pakrantėse. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2016 metais*, 2017, p. 59–63.
- RIMKUS, Tomas; SLAH, Gvidas. Experimental and use-wear examinations of flint knives: reconstructing the butchering techniques of prehistoric Lithuania. *Archaeologia Lituana*, 2016, t. 17, p. 77–88.
- SOBKOWIAK-TABAKA, Iwona; WINKLER, Katja. The Ahrensburgian and the Swiderian in the area around the middle Oder River: reflections on similarities and differences. *Quartär*, 2017, vol. 64, p. 217–240.
- SØRENSEN, Mikkel. Early Mesolithic regional mobility and social organisation: evidence from lithic blade technology and microlithic production in Southern Scandinavia. In *Technology of early settlement in Northern Europe. Transmission of knowledge and culture*. Ed. by Kjel KNUTSSON, Helena KNUTSSON, Jan APEL, Håkon GLØRSTAD. Sheffield, 2018, pp. 173–199.
- SØRENSEN, Mikkel; RANKAMA, Tuija; KANKAANPÄÄ, Jarmo; KNUTSSON, Kjel; KNUTSSON, Helena; MELVOLD, Stine; ERIKSEN, Berit Valentin; GLØRSTAD, Håkon. The first eastern migrations of people and knowledge into Scandinavia: evidence from studies of Mesolithic technology, 9th–8th Millennium BC. *Norwegian Archaeological Review*, 2013, vol. 46, no. 1, pp. 19–56.
- STANČIKAITĖ, Miglė. Gamtinės aplinkos kaitos ypatumai vėlyvojo ledynmečio ir holoceno laikotarpiu. *Lietuvos archeologija*, 2004, t. 26, p. 135–148.
- ŠATAVIČIUS, Egidijus. The Early Mesolithic site of Pasieniai I. *PACT*, 1998, vol. 54, pp. 155–169.
- ŠATAVIČIUS, Egidijus. Lietuvos vėlyvojo paleolito kultūrų periodizacija. *Archaeologia Lituana*, 2005, t. 6, p. 49–82.
- ŠATAVIČIUS, Egidijus; BAUBONIS, Zenonas; MARCINKEVIČIŪTĖ, Eglė; ZABIELA, Gintautas. Projektuojamo dujotiekio Tauragė–Klaipėda trasos žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2007 metais*. Vilnius, 2008, p. 498–500.
- TAMULYNAS, Linas; GRIŽAS, Gytis; SKRUPSKELIS, Algirdas; SUNCOVAS, Vaidotas; VAICEKAUSKAS, Ignas. LiDAR duomenų taikymas Lietuvos archeologijoje. In *Metodai Lietuvos archeologijoje. Mokslas ir technologijos praeičiai pažinti*. Sud. Algimantas MERKEVIČIUS. Vilnius, 2013, p. 585–605.
- UKKONEN, Pirkko; LÖUGAS, Lembi; ZAGORSKA, Ilga; LUKŠEVICA, Ligita; LUKŠEVICS, Ervins; DAUGNORA, Linas; JUNGNER, Högnér. History of the reindeer (*Rangifer tarandus*) in the Eastern Baltic region and its implications for the origin and immigration routes of the recent Northern European wild reindeer populations. *Boreas*, 2006, vol. 35, pp. 222–230.
- VAITKUNSKIENĖ, Laima. *Žvilių kapinynas* (Lietuvos archeologija, t. 17). Vilnius, 1999.
- VASKS, Andrejs. Simple stone work axes in Latvia: typology, chronology and distribution. *Latvijas vēstures institūta žurnāls*, 2019, vol. 1 (109), pp. 5–29.
- ZAGORSKA, Ilga. Salaspils Laukskolas akmens laikmeta apmetne. *Archeologija un etnografija*, 1994, t. 16, 14.–28. lp.
- ŽULKUS, Vladas; BUTRIMAS, Adomas. Lūksto ežero pakrančių žvalgymas. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992–1993 metais*. Vilnius, 1994, p. 96–98.

THE STONE AGE IN SOUTHERN ŽEMAITIJA. NEW ARCHAEOLOGICAL DATA AND ITS PLACE IN THE CONTEXT OF THE EAST BALTIC REGION

Tomas Rimkus

Summary

Detailed investigations of Stone Age archaeological material and fieldwork in the southern part of Žemaitija (nowadays the Tauragė and Šilalė districts) have not yet been carried out. Only after reviewing the material in local museums and archaeological data from archaeological field research in 2016 and 2017 was it possible to place it in the general Stone Age context of Lithuania and the east Baltic region. This micro-region is on the southern boundary of the Žemaitija uplands, whose morainic landscape, rivers and network of lakes was formed by the retreat of the last glaciers (Fig. 1). The area is also characterised by a number of wetlands and peat bogs, which offer research potential. The largest river in the region is the Jūra. Its basin comprises a total of 61 rivers, of which 14 are direct tributaries. The valleys of the Jūra itself and its main tributaries (the Akmena, Ančia, Ežeruona, Lokysta and Šešuvis) are deep, with high terraces. The wide valleys of these rivers indicate that during the Prehistoric period the riverbeds were wider and the rivers themselves were larger. No intentional fieldwork for finding the first Stone Age settlements in this basin has been carried out, and local amateur archaeologists describe this period only according to ground flint and stone axe types.

Archaeological data from the Tauragė and Šilalė museums was analysed based on AMS ¹⁴C, typological-technological and micro-wear methods. Field surveys were conducted by test-pitting selected areas, prior to conducting settlement modelling with LiDAR-based images.

The archaeological field research revealed stray and higher concentrations of flint, quartz, opoka and granite waste and tools at the Ivangėnai, Kalniškiai I and II, Pabambiai, Užkerteniai and Vėluikiai I and II sites (all in the Tauragė district), and near lakes Kupstis and Požerė (in the Šilalė district) (Table 1). Most information in the museums was provided by the discovery of a fragment of reindeer (*Rangifer tarandus*) antler with cut marks, found at Batakiai (in the Tauragė district) (Fig. 2: A-C; Fig. 3). It was dated to 10146 – 9826 cal BC (BETA-470333) (Table 2). Its find place is located in the palaeo-valley formed by the rivers Ančia and Ūkis, on the second upper floodplain terrace (Fig. 4). The AMS date obtained intervenes and supplements the age of reindeer found and dated in Lithuania (Fig. 5), suggesting that the southern Žemaitija region has been inhabited since the Final Palaeolithic. This is also supplemented by a single Swiderian tanged point found near the River Nakačia, in the village of Beržė (Fig. 6). The Mesolithic period is characterised by a one-platform semi-conical core with a faceted platform, from an unknown locality in the Tauragė district (Fig. 7). Its technical features suggest that it probably dates from the Early Mesolithic, and can be attributed to the Pulli culture. The core was used for forming long and narrow blades by pressure technique, most likely for the production of geometric microliths. The Late Mesolithic is complemented by an oval flint axe found on the shores of Lake Požerė (Fig. 8). The Neolithic in this micro-region is still best known

for its polished flint and stone tools, all of which are found in stray contexts. There are different types of flint and stone axes, chisels and hoes (Figs. 9, 10). Some are associated with Globular Amphora and Corded Ware cultures, but some could belong to the Bronze Age and the Early Iron Age.

The raw material for the production of flint tools was apparently sourced from the outcrops of the River Nemunas, near present-day Jurbarkas. In the absence of this raw material, quartz, opoka and granite were used for tool production. This is shown by the finds at the Ivangėnai and Užkerteniai sites. All this archaeological data provides new insights into the development of the settlement of the region, and some of the technologies used by Prehistoric peoples. However, there are still many gaps in our knowledge about the cultural development, chronology, economy and socio-spiritual development of the Stone Age in southern Žemaitija.